

یادداشت

از نسخهٔ یگانه ترجمهٔ فارسی مکاتیب و اسناد مربوط به گروه مسیحیان مشهور به پادریان گرمیلی / گرمیلی یا پابرهنگان که در کتابخانهٔ ملی شهر ناپل ایتالیا نگاه‌داری می‌شود، کتابخانهٔ مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران میکروفیلمی تهیه کرده بود که دانشمند نامور دکتر منوچهر ستوده متن را به مناسبت اهمیت تاریخی و سندی استنساخ کرده و در کتاب کنونی به دسترس پژوهشگران تاریخ عصر صفوی قرار داده است.^۱

گروه گرمیلان در روزگار پادشاهی شاه عباس صفوی فرصت مخصوص یافتند که برای تجارت و ضمناً تبشیر مسیحیت به ایران بیایند. در آن وقت مصلحت دربار پاپ و دول مهم اروپایی آن بود که با ایران دوستی و همراهی داشته باشند تا بهتر بتوانند در قبال نفوذ عثمانی به درون اروپا مقاومت کنند. این موضوعی است که به تکرار و تفصیل در

---

۱. آقای آنجلوییه مونتسه تفصیل آن را در فهرست خود آورده است که عکس آن در پیوست همین کتاب دیده می‌شود. نگاه کنید به:

Catalogo dei Manuscritti Persiani Conservati nelle Biblioteche d'Italia, Compilato da Angelo Michele Piemontese. Roma 1989 (Indici e Cataloghi / nova serie V). PP.204 - 210.

عنوان کتاب در فهرست مذکور مکاتبات ریم پاپا و دیگر پادشاهان آمده و ذیل شمارهٔ Ma. III. F. 30 ضبط شده است. مرحوم محمد تقی دانش‌پژوه در صفحهٔ ۲۳۲ جلد سوم فهرست میکروفیلیمهای کتابخانهٔ مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران (تهران، ۱۳۶۳) ذکر آن را آورده است.

مآخذ اروپایی و ایرانی بدان پرداخته شده، مانند آنچه نصرالله فلسفی به روشنی و خوبی در کتاب پنج جلدی مشهور خود - زندگانی شاه عباس اول - در فصل سیزدهم که «شاهی و دین داری» عنوان دارد، ذیل «شاه عباس و دین عیسی» (ص ۹۳۳ - ۹۳۷) و «رفتار او با کشیشان و مبلغان دین عیسی» (ص ۹۳۹ - ۹۷۱) آورده. او اطلاعات متنوعی را درباره نحوه رفتار آن پادشاه با روش اقدامات مسیحیانی که در اصفهان می‌زیسته‌اند بر اساس منابع اروپایی و فارسی آورده و در حقیقت مقدمه‌ای روشن را در آن موضوع عرضه کرده است.

از جمله سطوری چند را به اقدامات مسیحیان کرملیت (پادریان) و تمایلات پاپ به داشتن ارتباط سیاسی استوار با ایران اختصاص داده و چندین بار سخن از پادری جوان (= پرژان تاده)^۱ به میان آورده و فرمانی را نقل کرده است که شاه عباس در رمضان سال ۱۰۲۰ درباره او و پرردیمتو^۲ به حکام و داروغگان در خصوص عزت و احترام گذاردن به آنان صادر کرده بود. ولی متأسفانه نگفته است که متن آن فرمان را از کدام مآخذ برگرفته بوده است.

اطلاعات مربوط به این موضوع، متأسفانه در تواریخ عصری صفوی به زبان فارسی گسترده و آشکارا نیست. ملاحظات مختلف طبعاً موجب آن می‌شده است که مورخان به سربستگی و کوتاهی به مطلب نگریسته‌اند. نصوص اسناد فارسی هم آنچه در ایران بود به نابودی رفته است. بنابراین برای تجسس در این موضوع باید به منابع دسترسی پیدا کرد که در ممالک اروپایی انتشار یافته و اگر هم به فارسی باشد باز در کتابخانه‌های آن کشورها بیشتر در امان مانده است و از آن جمله است مجموعه‌ای از فرامین و مکاتبات که در این صفحات طبع شده است و من سعادت یافتم که به درخواستی ایشان آن را بخوانم و یکبار هم با نسخه عکسی به مقابله درآورم و نیز به تمایل ایشان گزارشی از اسناد و دیگر اسناد مرتبط با موضوع بنویسم.

---

1. Père Jean thadée de Saint Elisé.

2. Père Redeme to de la Cruz.

که در زبان ایتالیایی چنین یاد می‌شود:

Pedro Giovanni Taddeo dis. Elisco.

پیه مونتسه اسناد مذکور را با شماره‌گذاری خود ۱۶۸ برشمرده ولی در این چاپ تعداد آنها به یکصد و هفتاد شماره‌گذاری شده است. اختلاف ناشی از آن است که به نامه‌های مندرج در یکدیگر شماره جدا داده شده است.

اهمیت این اسناد مشخص است. زیرا اگر این مدارک دستیاب نشده بود حتی از راه سفرنامه‌های اروپائیان هم ممکن نبود که نسبت به این روابط میان صفویان و مسیحیان تا این اندازه به جزئیات دسترسی بیابیم.

اما تا کنون اسناد دست اول از فعالیتهای آنان در ایران انتشار نیافته بود تا بتوانیم بهتر بدانیم که مقاصد فرستادگان دربارهای اروپا چه بوده است. البته متن سه مکتوب از «ریم پاپا» در متون تاریخی عصر صفوی مانند تاریخ عالم‌آرای عباسی دیده می‌شود ولی در قبال کثرت اسنادی که در کتابخانه‌های اروپایی وجود دارد، بسیار اندک است. آقای فرانسیس ریشارد (F. Richard) فرانسوی متخصص شناخت نسخ خطی فارسی هم شش فرمانی را که در فرانسه محفوظ است، در شماره ششم - پاییز ۱۳۶۸ - مجله دیره (زیر نظر خانم دکتر هما ناطق) در پاریس به چاپ رسانیده است و مناسب دیده شد که به صورت پیوست جزو پیوستهای این مجموعه آورده شود.^۱

۱. ایشان در این باره مقالاتی دیگر هم دارد که فهرست آنها به لطف دوست گرامی روحبخشان گردآوری شده و عیناً در این جا برای آگاهی درج می‌شود:

"Catholicisme et islam chiite au Grand Siècle. Autour de quelques documents concernant les missions catholiques en Perse au XVIIe siècle", *Euntes Docete. Commentaria urbaniana* [trad. Partielle en persan par Abu l-Hasan Sarvqadd-Moqaddam, *Mishkat*, 54-55, Tehéran, 1997, p.64-86]

"Trois conférences de controverse islamo-chrétienne en Géorgie vers 1665-1666", *Bedi Kartlisa*, XL, 1982, p.253-9.

"Un augustin portugais renégat apologiste de l'islam chiite au début du XVIIe siècle", *Moyen - Orient et Océan Indien*, I, 1984, p. 73-85.

"Le franciscain Dominicus Germanus de Silésie, grammairien et auteur d'apologie en

از اسناد مربوط به همین گروه کرمیلان / کرملیها دو جلد کتاب قطور در زبان انگلیسی وجود دارد که هنوز به فارسی ترجمه نشده و در تحقیقات ایرانیان نیز بطور گذرا و سردستی بدانها ارجاع داده شده است.^۱

نخستین پژوهشی که ما را با سوابق ارتباط ایران با جمهوری ونیز در جنبه‌های سیاسی، تجاری از روزگار ازون حسن تا شاه سلطان حسین صفوی آگاه می‌کند کتابی است به زبان ایتالیایی که ترجمه هشتاد و پنج سند را در بر دارد.^۲

→

persan", *Islamochristiana*, X, 1984, p.73-85.

"Les privilèges accordés aux religieux catholiques par les Safavides. Quelques documents inédits", *Dabireh*, VI, 1989, p.167-182.

"Un érudit à la recherche de textes religieux venus d'Orient, le docteur Louis Picques (1637-1699)", *Les Pères de l'Eglise au XVIIe siècle (Actes du Colloque de Lyon, 2-5 octobre 1991)*, Paris, Le Cerf, 1993, p.253-277.

"Les missions catholiques", *L'Inde et la France, deux siècles d'histoire commune, XVIIIe siècles. histoire, sources, bibliographie*, Paris, CNRE-Editions, 1995, p.65-73 et 213-217.

"Les missionnaires français en Arménie au XVIIIe siècle", *Arménie entre Orient et Occident*, Paris, BnF-Le Seuil, 1996, p. 196-202.

"L'Apport des missionnaires européens à la connaissance de l'Iran en Europe et de l'Europe en Iran", *Etudes safavides*, Téhéran, I.F.R.I., 1993, P.251-266 (Bibliothèque iranienne, 39).

Articles d'encyclopédies:

Dans l' *Encyclopaedia iranica* (New York), articles "Blochet (J. Edgard)", "Barthélémy (Adrien)", "Capuchins in Safavid Iran", "Carmelites in Iran", "Defréremery", "Du Mans", "Forgery (persian manuscripts)", "Garcin de Tassy".

1. A Chronicle of the Carmelites in Persia and the Papal Mission of the XVII th and XVIII th Centuries. London, 1939. 2 vols. (1362 p.)

دو بخش از این کتاب را که به دوره زندگی و افشاریه مرتبط است، خانم معصومه ارباب به ترجمه درآورده و توسط نشر نی در سال ۱۳۸۱ چاپ شده است.

2. Guglielmo Berchet: La Republic °Li Venezia °La Persia. Torino, 1865 . 6, 294+ 62 Pl.

مقادییری از همین اسناد در سال ۱۳۵۲ به اهتمام مؤسسه lomeo به ایران آورده شد و در کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران به معرض نمایش درآمد و از آنها میکروفیلم برای کتابخانه فراهم شد. فهرستی هم از آن اسناد با کوشش ایرج انور و قدرت الله روشنی زعفرانلو به چاپ رسید.^۱ در این نمایشگاه یکصد و نود و چهار سند و مأخذ ارائه شده بود.

اخیراً به کوشش آقای محمد حسن کاووسی عراقی مجموعه نود و دو سند با نام اسناد روابط دولت صفوی با حکومت‌های ایتالیا به چاپ رسیده است که مربوط می‌شود به سه ناحیه ونیز، توسکانا (فلورانس) و دربار پاپ (واتیکان)^۲ و در میان آنها هم مدارکی هست که با موضوع کنونی مرتبط است. اگر اصل همه آن اسناد عیناً به طبع رسیده بود، استناد به مندرجات آنها برای محققان اطمینان بخش می‌شد.

* * *

کوشش دکتر ستوده بر آن بوده است که ضبط کلمات فرنگی یعنی نام ماهها، شهرها و اشخاص را در هر بار همان طور بیاورد که در نسخه آمده است. بنابراین گاه یک نام با دو سه ضبط مختلف که کاتب آورده است در متن دیده می‌شود. ولی در فهرستها بوسیله ارجاع دادن یکی به دیگری تا حدودی به همسانی نامها کمک شده. در مورد نام اشخاص چون خوشبختانه آقای پیه مونتسه در فهرست خود توانسته است اکثر اسامی مشاهیر سلاطین و پاپها را بیابد و همانها به خط لاتین در فهرست مندرجات او وارد شده است. پس ضرور دانست که عکس آن فهرست در پیوست آورده شود. البته با مراجعه به آن فهرست می‌توان بعضی اطلاعات مربوط به هر یک از آنها را به دست آورد.

۱. اسناد مربوط به روابط خارجی ایران و جمهوری ونیز از دوره ایلخانان تا عصر صفوی، جمع‌آوری شده به وسیله بایگانی اسناد شهر ونیز و کتابخانه ملی مارچانا (تهران، ۱۳۵۲) ۴۱ + ۷۸ ص.

La Persia e La Repubblica di Venezia. Tehran 1973.

۲. چاپ شده توسط مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه (تهران - ۱۳۷۹).

این کتاب مجموعه‌ای سندی است و قصد دکتر ستوده بر آن بوده است که متن اسناد در دسترس محققان باشد. بنابراین انتشار این مجموعه مورخان ایران روزگار صفویان را و می‌دارد که پژوهشهای تازه‌ای را پیش آورند.

ایرج افشار
تهران - اول اسفند ۱۳۸۲